

ARTIKKELIT

JUHA HOLMA

Kehitys, tutkimus ja kehitystutkijat

Holma, Juha, Kehitys, tutkimus ja kehitystutkijat [Development, research and researcher]. Kirjastotiede ja informatiikka 4 (4): 95—99, 1985

The article deals with the foundation of development research. Special interest is given to the determination of the research of development research in the field of social sciences. The author claims that development research is to be seen as social analysis which integrates both individual and group levels to the analysis of social structures. Another issue is the relationship between the researcher and the research object in development studies. The phases of development research, »the positivist», »the radical» and »the marxist» reveal three different roles for the scholar; »the expert», »the commentator» and »the participator» in relation to the Third World. The roles carry within themselves different difficulties when trying to connect the position of the researcher and the claims for rigorous science to the research object, the underdeveloped society.

Address: Department of Political Science, University of Tampere, P.O.B. 607, SF-33101 Tampere, Finland.

Parin viime vuoden aikana on keskustelu kehityksistä ja kehitysongelmista jälleen vilkastunut Suomessa. Akateemista mielenkiintoa ovat virittäneet mm. kotimaisten tutkijoiden piiriksi perustettu Kehitystutkimuksen seura ja YK yliopiston alaisen Wider instituutin hankkiminen Suomeen. Yliopistoissa niin kehitysmaita koskeva opetus kuin tutkimuskin on uudella oraalla. Mielenkiinnon heräämisen myötä on käynnistynyt myös kehitystutkimuksen identiteetin etsiminen. Vastausta etsitään kysymyksiin mitä kehitystutkimus on ja mihin se kuuluu. Ensin mainittu viittaa kehitystutkimuksen alueeseen ja tutkimuskohteeseen. Jälkimmäinen kysymys mää-

rittelee sen, kuka ja minkälaisesta asemasta käsin puhuu kehitystutkijana.

Kehityksen käsite ja tutkimuskohteen 'vaikeus'

Voidaanko kehitystutkimukselle määritellä oma tutkimuskohde ja tutkimusalue? Tavallisesti kehitystutkimus mielletään osaksi yhteiskunta-analyysia, joka ensinnäkin kehityksen käsitteen ja sitä koskevien teorioiden tasolla ja toiseksi kehitystä koskevien väittämien eli kehitysstrategioiden tasolla tarkastelee alikehittyneitä yhteiskuntia.¹ Erillisen tutkimuskohteen ja tarkasteltavan kautta kehitystutkimus eriytyy muusta tie-

teellisestä tutkimuksesta ja määrittelee oman tutkimusalansa. Toisaalta kehitystutkimusta pidetään yhteiskuntatieteiden analyysiyksikön laajentumiskehityksen vaiheena. Aluksi yhteiskuntateoria tarkasteli sosiaalisia suhteita yksilön tarpeista käsin edeten sitten yhteiskunnallisten suhteiden ensisijaisuuden kautta valtioiden keskinäisiin kansainvälisiin suhteisiin.²

Molemmat mainitut näkökulmat, kehitysteorioista ja -strategioista lähtevä ja analyysiyksikön laajenemista painottava sisältävät yhteiskuntatieteissä yleiset kiistat tutkimuskohteen palauttamisesta joko yksilöön subjektina tai yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin. Tähän tietoteoreettiseen palauttamiseen kiteytyy ongelma kehitystutkimuksen kuulumisesta yhteiskuntatieteiden jonkin vakiintuneen tutkimusalan sisälle. Kehitystutkimuksessa vaikeus on pyritty kiertämään vetoamalla tutkimusalan monitieteisyyteen. Tutkimuksen määrätymistä koskevat kysymykset on liitetty tutkimuksen arvoperustaan kehitysongelman olemassaoloon viittaamalla.

Tieteen keskustoimikunnan asettama kehitysmaatutkimuksen jaosto määritteli kehitystutkimuksen vuonna 1981 seuraavasti:³

Kehitystutkimus on maailman kehitysongelmia käsittelevää ongelmakeskeistä ja usein myös monitieteistä tutkimusta. Sen kohteina ovat yhteiskuntien rakenteissa tapahtuvat määrälliset ja laadulliset muutokset yhdentyvässä maailmassa. Kehitystutkimuksen päämääränä on sellaisen tiedon tuottaminen, jonka avulla kansakunnat, ryhmät ja yksilöt voivat paremmin hallita omia elinolojaan ja kykenevät parantamaan niitä.

Kehitysmaatutkimus on kehitystutkimuksen osa-alue, jonka erityisenä ongelmakenttänä on alikehityksen syiden selvittäminen maapallon enemmistöön kuuluvien köyhien maiden elinehtojen parantamiseksi.

Tieteen keskustoimikunnan määritelmä sisältää kolme eri ulottuvuutta, joilla kehitystutkimusta tunnistetaan. Ensimmäinen ulottuvuus liittyy ongelmakeskeisyyteen. Alikehitys tai kehitymättömyys on ongelma ja sisältää kielteisen arvovaruksen. Tutkimuksen tehtävä on tuottaa tietoa ihmisten olosuhteiden parantamiseksi. Toinen, edelliselle alisteinen ulottuvuus määrittelee kehitystutkimuksen monitieteiseksi, ei erityisesti mihinkään vakiintuneeseen tutkimusalueeseen kuuluvaksi tiedonalaksi. Sana 'kehitys' sijoittaa kuitenkin tutkimuksen yhteiskuntateorian piiriin, koska kehityksen määritelmien yhteinen nimitäjä on sen yhteiskunnallinen luonne. Yhteiskun-

tateorian ulkopuoliset tieteet, esim. historia, psykologia, kielitiede ja esteettiset tieteet luetaan useimmiten kehitystutkimuksen monitieteisyyden ulkopuolelle. Niissä tutkimuskysymysten asettelu ei ole suoraa yhteydessä kehityksen tai alikehityksen ongelmaan. Yhteiskuntatieteiden 'koordinaattorin' asema kehitystutkimuksessa perustuu ongelmakeskeisyyteen, joka liittyy tutkimuksen kehitysapuun ja -yhteistyöhön. Kolmannen maailman yhteiskuntien tutkiminen on tullut mahdolliseksi ilman kehitysongelmasta lähtevää näkökulmaa. Kolmas ulottuvuus osoittaa kehitysmallien etsimisen suunnan. Alikehityksen syyt tutkija löytää yhteiskuntien rakenteista tai niiden vuorovaikutuksen seurauksena kiteytyneistä valtarakenteista.

Yhteiskunnan ja sen rakenteiden muuttamisesta lähtevä tarkastelutapa painottaa yhteiskunnasta yksilöön päin suuntautuvaa tutkimusta. Kehitysmaiden ihmiset ja heidän elämänsä, johon kehitysongelma kiteytyy nähdään joko alkukantaisen, kolonialistisen tai uskolonialistisen yhteiskuntarakenteen tuotteina. Voidaan kuitenkin ajatella, että yhteiskunnallisten ilmiöiden kenttä määräytyy samanaikaisesti kahdesta vastakkaisesta suunnasta: yksilöstä yhteiskuntaan ja yhteiskunnasta yksilöön.⁴ Yksilö- ja ryhmätason, tiedon ja toiminnan suhteiden tuominen yhteiskuntarakenteista lähtevän analyysin rinnalle yhdistäisi kehitystutkimuksen kolmatta maailmaa koskevaksi yhteiskunta-analyysiksi. Sen kohde ja alue määräytyisivät täsmällisesti ainoastaan suhteessa toisaalta yksilön lähtökohdakseen ottaviin tieteenaloihin ja toisaalta yhteiskunnan lähtökohdakseen ottaviin tieteenaloihin.

Kolmas maailma ja tutkijan roolit

Toisen maailmansodan jälkeinen kolmannen maailman tutkimus on painottunut kehitysongelman tai alikehityksen tutkimiseen erityisesti sen taloudellista puolta korostaen. Tutkimusta esittelevässä kirjallisuudessa on tapana jaksotella tutkimusta sen lähestymistapojen perusteella. P. W. Prestonin mukaan kehitystutkimuksessa erotuu kolme vaihetta, joiden edustajia hän kutsuu 'positivisteiksi', 'radikaaleiksi' ja 'marxilaisiksi'.⁵

Positivistit tarkastelivat kehitystutkimusta taloustieteen vakiintuneiden menetelmien teknisenä soveltamisena. Taloustiede katsottiin positivistiseksi tieteeksi ja kehitys samaistui taloudelliseen kasvuun. Prestonin huomio sopii myös politiikan tutkimukseen ja sosiologiaan, jotka tähtäsivät kasvun edellyttämän poliittisen ja sosiaalisen järjestyksen paljastamiseen. Radikaaleille luonteen-

omaista oli sosiologisoida taloustiedettä. Samalla esiintyi vaatimuksia kehitystutkimuksen itsenäisyyden ja ainutlaatuisen luonteen puolesta. Painopiste siirtyi teollistamisen tarkastelusta maatalouteen. Taloustieteelle outo maanviljelyksen ekonomia edellytti antropologian ja etnologien tutkimuspanosta. Poliitiikan tutkijoilta edellytettiin analyyseja talonpoikien ja maanviljelijöiden aseman parantamisesta ja viljelijöiden organisaatioiden sulauttamisesta poliittiseen järjestelmään vallitsevia voimasuhteita liiaksi järkyttämättä. Kolmannessa vaiheessa esiinnousseet marxilaiset tutkijat kielsivät kehitystutkimuksen itsenäisyyden ja omalaatuisuuden. Marxilaisten mielestä kolmannen maailman tarkastelu tuli alistaa laajempaan historiallis-taloudelliseen kehykseen, joka kietoutui kapitalistisen maailmanjärjestelmän käsitteen ympärille.⁶

Tutkimuksen jaksojen tai koulukuntien kehityskäsitysten sijasta voidaan tarkastella niiden näkemyksiä tieteen ja todellisuuden välisestä suhteesta sekä tutkijan asemasta suhteessa maailmaan. Tarkastelu tematisoi kehityksen poliittis-eettiseksi käsitteeksi eikä tutkimusta organisovaksi, tekniseksi käsitteeksi. Kehityksen poliittis-eettinen luonne käy selemmäksi, kun sen sisältö palautetaan valistuksen aikana muotoutuneeseen edistysihanteeseen, joka ankuroituu kahteen peruspilariin. Ensinnäkin valistusfilosofit katsoivat, että ihminen voi täydellistyä loputtomiin kasvatuksen kautta. Kasvatus tapahtuu alati täydentyvän tiedon pohjalta, jonka kasautuminen perustuu tieteelliseen metodiin. Historia on ihmisten olosuhteiden ja tiedon jatkuvaa parantumista, täydellistymistä. Edistysihanteen toinen peruspilari nojaa ihmisen ja luonnon suhteen uudelleenmäärittelyyn. Ihminen ei ole enää yksi luomakunnan osa vaan sen herra. Luonnon hyödyntämiseksi parhaalla mahdollisella tavalla tulee yhteiskunnan organisoitua tätä tehtävää vastaavasti. Yhteiskuntateoreetikon tehtäväksi jää luonnon maksimaalisen hyödyntämisen edellyttämien yhteiskuntarakenteiden ja suhteiden paljastaminen. Teoreetikko identifioituu siihen ryhmään, yhteisöön tai luokkaan, joka kulloinkin toimii edistyksen airuena. Teorian ja käytännön liitto on yhtäkuin tiedon ja vallan liitto joko tässä ja nyt tai tulevaisuudessa.

Positivistien ryhmässä tutkijan ja maailman välinen suhde muodostuu olennaisesti tutkijan suorittamasta maailman tietoisesta manipuloinnista. Perustan manipuloinnille luo empiristinen tietoteoria, jonka mukaan teoria on tapahtumien ja väittämien välisten vastaavuuksien moninainen järjestelmä. Tähän järjestelmään kuuluva metodologia perustuu mallien muodostamiseen. Tutkijat omaksuvat *asiantuntijan* roolin. Jokai-

nen käytännön analyysi edellyttää mallien muotoilemista annettuihin olosuhteisiin. Lähestymistapa legitimoii tiedollisen ylivallan ja alistamisen, jonka avulla alikehittyneiden maiden kehitystä säätelevät kehittyneiden maiden asiantuntijat ja heidän edustajansa. Edistys katsotaan tekniseksi asiaksi ja se saadaan esiin asiantuntijoiden interventiolla.

Radikaalien ryhmässä tutkijan ja maailman välinen suhde samaistuu hallittuun yhteiskunnalliseen uudistukseen. Tämä merkitsee yleisesti pätevän tieteellisen järjestelmän kieltämistä. Tutkimus edellyttää käytetyiltä malleilta tapauskohtaisuutta, skeptisyyttä aikaisempaa teoretisointia kohtaan, käytännönläheisyyttä ja realismia. Näin muodostuu jännitys käytettävien tieteellisten käsitteistöjen ja käytännön toimenpiteiden välille. Radikaalit kieltävät mahdollisuuden asiantuntijan puolueettomuudesta. Edistys merkitsee yhteiskunnallista reformia, mutta ongelmaksi nousee se, kuinka tutkimuksen tieteellisyys säilytetään uudistustarpeiden paineessa. Reformi tietää aina arvoihin sidottua kannanottoa. Tutkijasta tulee *kommentoija* suhteessa kolmannen maailman todellisuuteen.

Marxilaisten tutkijoiden ryhmä tarkoittaa uusmarxismia myötä syntynyttä tutkimusta sellaisena kuin se ilmaantui 1960-luvulla. Tässä ryhmässä tutkijan ja maailman välinen suhde pohjautuu näkemykseen, että ihminen tekee oman historiansa pikemmin kuin on pelkkä historian objekti. Teorian ja todellisuuden välisen suhteen perusta muodostuu näkemyksestä, jonka mukaan kapitalismi ei enää ole kehitystä edistävä voima. Kapitalismin keskuksien kriisien hallinta näyttää takaavan irrationaalisen pitkäikäisyyden järjestelmälle ja tuomitsevan periferiset alueet alistettuun asemaan. Tilanne edellyttää periferisten alueiden irroittautumista kapitalistisesta maailmanjärjestelmästä. Tutkijoiden tehtävänä on irrottautumisen edellytysten paljastaminen. Esim. Cardoso ja Faletto esittävät, että marxilaisen teorian sisältämät käsitteet tulee kääntää todellisia ongelmia koskevaksi, eläväksi tiedoksi, joka paljastaa ihmisten, luokkien ja valtioiden väliset suhteet periferiassa. Tutkijasta tulee *osallistuja* kolmannen maailman yhteiskuntien muutokseen.

Edellä olevan lyhyen tarkastelun seurauksena on kolmatta maailmaa analysoivalle tutkijalle saatu kolme erilaista roolia, *asiantuntijan*, *kommentoijan*, ja *osallistujan* roolit. Jokainen näistä sisältää erilaisen käsityksen tutkijan ja maailman välisestä suhteesta. Jokainen esittää myös poliittis-eettisen ohjelman edistyksen tai kehityksen toteuttamiselle. Kaikkiin rooleihin sisältyy myös joukko ongelmia suhteessa tutkimuskohteeseen.

Positivistien asiantuntijaroolin vaikeutta kuvastaa asiantuntemukseen perustuvien kehitysponnistusten epäonnistuminen. Tutkimuksen sisällä tämä on merkinnyt pakoa yleisesti päteviin malleihin pohjautuvasta tutkimuksesta. Esimerkin tarjoaa anglo-amerikkalainen vertaileva politiikantutkimus, joka tähtäsi demokratian edellytysten analysointiin kehitysmaissa länsimaisen poliittisen järjestelmän tarjoamien mallien valossa. Aina 1950-luvulta seuraavan vuosikymmenen puoliväliin asti kehittyvien alueiden vertaileva politiikantutkimus oli valtiotieteen vilkkainta tutkimusalueita. Viime vuosikymmenellä koko tutkimusala katosi. Syyksi on arveltu mallien realismin puutetta, joka ilmeni mm. vallan analyysin laiminlyömisestä.⁷ Mallien rakentelu toimenpiteiden ohjaamisen ja vaatimusten perustana on säilyttänyt asemansa erilaisten kansainvälisten organisaatioiden toiminnassa ja pienemmässä mitakaavassa myös kehitysyhteistyön piirissä.

Radikaalien kommentoijaroolia voisi täsmentää kutsumalla heitä kolmannen maailman puolesta puhujiksi. Tämä edellyttää jatkuvaa tasapainottelua tieteellisen puhtauden ja sen tuottamien faktojen pohjalta esitettyjen, mutta arvopuolustajien muutosvaatimusten välillä. Radikaalit ovat luopuneet eurosentrisyydestä, mutta säilyttäneet euromorfismin. Eurosentrismi tarkoittaa tässä vakaumusta 'Lännen' käytännöllisten ja materiaalien etujen ensisijaisuudesta. Euromorfismi puolestaan tarkoittaa vakuuttuneisuutta eurooppalaisen ajattelun perusmuodon ja peruskäsitteistön ensisijaisuudesta ja ylivoimaisuudesta. Radikaalien näkemykset ovat löytäneet kodin kansainvälisistä järjestöistä ja ohjelmajulistuksista, joille on leimallista humanismi, käsitys yhteisestä maailmasta ja keskinäisestä riippuvuudesta.

Marxilaisten tutkijoiden osallistujan rooli sisältää ainakin kahdenlaisia ongelmia. Ensinnäkin alikehittyneistä maista tulevat tutkijat voivat toimia tutkijan työnsä puitteissa osallistujina. Alikehityksen vaikutukset ovat välittömästi nähtävissä kolmannen maailman yhteiskunnissa samoin kuin ne ryhmät ja luokat, joihin riisto kohdistuu. Myös muutoksen vastustajat ovat välittömästi tunnistettavissa: paikallinen porvaristo, monikansalliset yritykset ja niiden edustajat, suurtilalliset ja usein armeija. Alikehityksen syiden palauttaminen kapitalistisen maailmanjärjestelmän kehitysdynamiikkaan muodostaa rajan osallistumiselle. Alikehittyneen maan tutkija ei ulotu riiston perustaan kapitalismin keskuksissa. Toiseksi länsimaisen marxilaisen tutkijan ongelmana on taipumus jäädä kommentoijan asemaan. Analyysi voi kohdistua yleisesti kapitalistiseen maailmanjärjestelmään ja riistoa ylläpitä-

viin rakenteisiin ja mekanismeihin, mutta kolmannessa maailmassa ollaan sidoksissa erityisiin tilanteisiin. Länsimaiselle tutkijalle marxilainen käsitteistö muodostaa euromorfismin ongelman, koska marxilainen teoria katsotaan yleispäteväksi, mutta kolmannen maailman yhteiskuntien käytäntö, sidonnaisuus erityisiin olosuhteisiin ja erikoisiin ongelmiin ei ole elävöittävässä tutkimuksessa.

Lopuksi

Mitä mahdollisuuksia sitten on ylittää eurooppakeskeisyyden ja euromorfismin ongelmat kolmannen maailman yhteiskuntia tarkasteltaessa? Björn Hettne on koonnut mielestään keskeiset näkymät seuraaviin teeseihin:⁸

- länsimainen yhteiskuntatiede on kaikenkaikkiaan vähemmän universaalia kuin yleensä väitetään. Tämä on käynyt selvästi ilmi niiden levitessä muiden kulttuurien alueille.
- yhteiskuntatieteiden köyhtyminen ei-länsimaisissa yhteiskunnissa merkitsee älyllistä vapautumista samoin kuin länsimaisen yhteiskuntatieteen teorioiden ja metodologioiden perusteellista uudelleenarviointia. Tämä on antanut monille länsimaisille tutkijoille itsekriittisen asenteen, jota on voimistanut kehitysongelmien esiinnousu itse teollisuusmaissa.
- tämä yhteiskuntatieteen teorioiden ja metodologioiden uudelleenarviointi lännessä ja kehitysajattelun selitysoiman köyhtymisen kolmannen maailman maissa muodostavat yhden lähtökohdan universaalimman kehityksen käsitteen synnylle.

Universaali kehityksen käsite ei tarkoita kehitystä selittävän lainalaisuuden löytämistä, vaan näkemystä, että erilaisista yhteiskunnista ja niiden kehityksestä puhuminen edellyttää jonkinlaista yhteistä käsitteistöä, jonka avulla saavutettaisiin kokonaisvaltaisempi ja samalla herkempi kuva kehityksen eri osatekijöistä. Samalla se merkitsee tutkimuskohteen ja -alueen määrääntymisen asettamista uudelleen pohdittavaksi. Koska kehitysongelma vaihtelee yhteiskunnasta toiseen kehitystutkimuksen tehtävänä olisi tunnistaa niitä ja löytää ratkaisuja, jotka ovat erilaisia yhteiskunnasta ja kulttuurista riippuen.

Viitteet

¹ Siitonen, Lauri, 1984, Kehitystutkimuksen tulo suomalaisen yhteiskuntatieteeseen teoksessa Wallinista Wideriin, suomalaisen kolmannen maailman tutkimuksen perinteistä, Tampere, s. 299—326.

² Siitonen, Lauri, 1984, mta., 304.

³ Tieteen keskustoimikunnan asettaman kehitysmaatutkimuksen jaoston muistio, Suomen Akatemian julkaisuja 8/1981, Helsinki, s. 2.

⁴ Hänninen, Sakari, 1983, s. 37—38, Towards a Textual Situation Analysis of Politics, teoksessa Exploring the Basis

of Politics, Five Essays on the Politics of Experience, Language, Knowledge and History, toim. Ilkka Heiskanen & Sakari Hänninen, Tampere, s. 35—54.

⁵ Preston, P. W., 1982. Theories of Development, London.

⁶ Preston, P. W., 1982, mta., s. 16.

⁷ Post, Ken, 1982, The Politics of Developing Areas and the 'Son of the Bitch' Factor, teoksessa Rethinking Development, Haque, s. 49—65.

⁸ Hettne, Björn, 1982, s. 142, Development Theory and the Third World, Sarec report R2: 1982, Helsingborg.

Ohjeita kirjoittajille:

Kirjastotiede ja informatiikka julkaisee oman oppiaineensa ja siihen läheisesti liittyvien tieteenalojen kirjoituksia: (1) artikkeleita, (2) katsauksia, (3) haastatteluja, (4) keskustelua, (5) raportteja, (6) kirjallisuus-esittelyjä ja -arviointeja sekä (7) Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistyksen toimintaa esitteleviä kirjoituksia.

Laajempien kirjoitusten (1–3) alkuun sijoitetaan lyhyt englannin kielinen tiivistelmä (abstrakti).

Kirjoitukset tarjotaan kahtena kappaleena toimitukselle julkaistavaksi. Ne on kirjoitettava koneella yhdelle puolelle liuskaa ns. »kolmosvälikkeellä» (noin 30 riviä per liuska) jättämällä kullekin sivulle leveä marginaali. Kirjoitusten on oltava lopullisessa puhtaaksikirjoitetussa asussaan.

Kirjallisuusluettelon laadinnassa pyydetään käyttämään seuraavaa kaavaa:

- *Esimerkkinä kirja:* Rózsa, György, Scientific information and society. Mouton, The Hague, 1973.
- *Esimerkkinä aikakauslehtiartikkeli:* Inhaber, H. & Alvo, M., World science as an input-output system. Scientometrics. 1 (1): 43–64. 1978. (Jos vuosikertaa ei mainittu, ensimmäiseksi vuosiluku.)

Ennen kirjoitusten painattamista kirjoittajille lähetetään yksi oikovedos, joka on korjattuna palautettava mahdollisimman pian toimittajalle. Kaikista yhteyksistä kirjapainoon vastaa toimitus.

Tekijät vastaavat kirjoitustensa tieteellisestä sisällöstä.